

NOI CONTRIBUȚII LA PROBLEMA INTELECTUALITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN DOBROGEA ÎNAINTE DE 1878

Studiu statistic

GH. DUMITRAȘCU

Într-un articol publicat cu citva timp în urmă¹, închinat acestei probleme, încercam să definesc rolul intelectualității în mișcarea de afirmare națională a românilor în Dobrogea. Și observăm că aceeași orientare o au și alți istorici care se ocupă de chestiunea intelectualității în perioada de renaștere națională².

Consider că efortul de a „descoperi” intelectualii românilor din Dobrogea și de a ilustra cu izvoare identitatea și opera lor este o sarcină importantă. În articolul amintit prezentăm o asemenea listă cu 220 de nume și sursele bibliografice pe care m-am bazat în fiecare caz în parte.

Descoperirea unor noi documente, apariția unor noi studii la noi și în alte părți, exploatarea mai atentă a materialelor prin care s-a mai trecut, mi-au permis realizarea acestui articol care, într-un fel, este o *addenda*. Prin el adaug încă 37 de personalități ale comunităților timpului lor. În același context, amintesc încă o sumă de oameni cărorora le știm existența, uneori și opera, dar, cită nedreptate, nu le cunoaștem numele. Este singurul motiv pentru care nu-i adaug deocamdată impresionantei liste de 257 de intelectuali români ai meleagurilor danubiano-pontice, mai ales în ultimul secol de stăpânire otomană.

Într-adevăr, nu știam încă de existența unei școli românești la Isaccea — și avînd două clădiri! Este evident că aici exista măcar un învățător³. Știm că la școala condusă de Costache Petrescu predă învățătoarea Xenia Miron. Aflăm de curînd că școala avea două învățătoare⁴. În 1839 și 1853 cunoaștem două văduve de preoți, la Măcin și Vlăhi⁵. Cine au fost preoții români? Deși am nominalizat o parte importantă a preoților și învățătorilor — 16 și 9 — găsiți de autoritățile românești la 1878 numai într-o singură

¹ Gh. Dumitrașcu, *Pontica*, 18, 1985, p. 259—276.

² Ivanka Boneva, în *Godišnio na Muzeite ot Severno Bălgaria*, 8, Varna, 1982; Pirin Boiadjiev, în „Dobrudja”, 1/84, 1984; Nikolai Gheorghiev, în revista citată. Bineînțeles, lucrarea de mari proporții a lui Velko Tonev, *Dobrodjea prez vâzrajdaneto (Kulturno-život, țărkovno-naționalni borbi, revoluționni dvijenie)*, Varna, Dărvjavno Izdatelstvo, 1973.

³ Marea Neagră, 4, nr. 37—38 din 25 aprilie 1927 p. 3.

⁴ I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești din Dobrogea înainte de 1877*, Constanța, 1920, p. 40 (Ca articol, în *An. Dob.* 1, nr. 3 din 1920, p. 355—398).

⁵ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1975, p. 94; Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu, *Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877*, Biblioteca Județeană, Constanța, 1977, p. 62.

plasă, Tulcea⁶, unii sint neidentificați. Nu știm cine era românul care scria, în românește, documentele mudirului Dirstorului în 1845—1847⁷ și nici „dragomanul“ trimis de către aianul de Măcin în Moldova în 1830⁸. În sfârșit, până de curind nu știam nimic despre o biserică românească la Ghiaur-choi, lângă Karaharman, necum să avem vreo știre despre preoții care au slujit-o de-a lungul secolelor⁹.

Așadar, pe acest fundal îmi permit să mai propun o listă de 39 de intelectuali — în accepțiunea de intelectual pe care-o propuneam în anteriorul articol pe această temă.

- 1 — ANINOȘEANU — inginer (?) topograf român care între 1855—1856 a muncit la construcția drumului (șosea?) construit de francezi între Rasova și Constanța¹⁰.
- 2 — NICOLAE ATANASE — preot, nu știm unde, dar care posedă la Ostrov de Constanța 4062 mp. de vie¹¹.
- 3 — HRISTU AVRAMOF — preot înainte de 1877. Slujește în limba română și greacă¹².
- 4 — DRAGNEA BANU — preot, cel puțin la 1872, în Dobrogea. A slujit și la biserica preacă¹³.
- 5 — NICOLAE BARBAON — dascăl pe lângă Dimitrie Chirescu la Cernavodă¹⁴.
- 6 — Dascălul CONSTANTIN — amintit în colindele românești culese în 1880 de Teodor Burada¹⁵.
- 7 — TUDOR GEORGESCU — preot, proprietar de vie înainte de 1878 la Ostrov¹⁶.
- 8 — GHITĂ DIMA — logofăt de Mirleanu (Dunăreni) înainte de 1877¹⁷.
- 9 — FILIP LOGOFĂTUL — un adevărat „patron“ al mocanilor, păstori în Dobrogea înainte de 1878¹⁸.
- 10 — IGNATIE IRODEANU — călugăr. Contribuie financiar în 1842 la construirea bisericii Mănăstirii Cocoșu, unde slujește¹⁹.
- 11 — IORGA IENCIU — logofăt în Dobrogea la 1856²⁰.
- 12 — ISAAC — călugăr care urma a sluji schitul plănuit în 1872²¹.

⁶ Arhivele Centrale de Stat, Fond MAI/Administrativ, inv. 318, dosar 224/1878, fișele 8—9, 12.

⁷ Tudor Mateescu, *op. cit.* p. 128—131.

⁸ *Idem*, p. 48.

⁹ Arhiva Primăriei comunei Corbu, jud. Constanța, dosar 334, fila 10.

¹⁰ Camille Allard, *La Dobroutscha*, Paris, 1859, p. 1—2.

¹¹ Arhivele Statului Constanța, Fond Inspectoratul Cadastral, dosar 153/1887 poziția 429, între cei cărora li se recunoaște tapiul (actul de proprietate) asupra bucății de vie (4082 mp) pe care-o avea din timpul stăpînirii otomane în Ostrov de Constanța. Preoții la care mă voi opri în acest articol sint depistați după aceste acte, de necontestat).

¹² Arhivele Centrale de Stat, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 1635/1872, f. 18; Eparhia Constanței, Consiliul Episcopal, *op. și pag. cit.*

¹³ Eparhia Constanței, Consiliul Episcopal, *Un om și opera lui / Episcopul Gheorontie /*, Călărași, 1936, p. CXLIII.

¹⁴ D. Nițescu, *Școala română în Dobrogea pînă la 1877* în *Lamura*, 9, nr. 6 din 1926, p. 161.

¹⁵ Teodor Burada, *O călătorie în Dobrogea* în *Opere*, vol. IV, Ed. Muzicală, 1980, p. 27.

¹⁶ Arh. Stat Constanța, *fond și dosar cit.*, fila 2.

¹⁷ *Loc. cit.* dosar 134/1880—1887, fila 10.

¹⁸ Nicolae Iorga, *An. Dob.*, 4, 1, 1923, p. 44.

¹⁹ Tudor Mateescu, *Un așezămint monahal transilvănean în Dobrogea (Contribuții la istoria Mănăstirii Cocoș pînă la 1877)* în *Mitropolia Ardealului*, 21, nr. 1—3 din 1976, p. 114.

²⁰ Tudor Mateescu, *Contribuții la istoria instituțiilor administrative ale românilor din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane* în *Anuarul Institutului de istorie A. D. Xenopol*, 18, Iași, 1980, p. 613.

²¹ Mateescu Tudor, *Proiectul înființării unui schit românesc în Dobrogea la 1872* în *Glasul Bisericii*, 33, nr. 3—4 din 1974, p. 315.

- 13 — GHEORGHITĂ, preot în Dobrogea, cu mult înainte de 1872²².
- 14 — NICOLAE GITLAN — învățător, mocan din Dobrogea, care la 1848 a făcut parte din delegațiile trimise de Marea Adunare Națională de la Blaj, în Ungaria și la Habsburgi²³.
- 15 — GRIGORE — preot la Agighiol înainte de 1873²⁴.
- 16 — HRISTEA ALIXANDRI — sau ALIXANDRU — întocmește plingeri ale consătenilor săi din Dobrogea, unde e și negustor²⁵.
- 17 — JIPA MIHALCIU — preot la Niculițel înainte de 1878²⁶.
- 18 — MIHAIL — intelectual. Tatăl cunoscutului Petrea Mihail și bunic al lui Costache Petrescu²⁷.
- 19 — MILEA — preot la Rasova. Cel puțin din 1869²⁸.
- 20 — MÎRZA — învățător, înainte de 1877 la Mirleanu (Dunăreni)²⁹.
- 21 — ATANASE MITU, proprietar, cu mult înainte de 1877 de vii la Ostrov de Constanța³⁰.
- 22 — MONTURIANU — pictor. Desenează, la 1878, scene de la instaurarea administrației românești la Tulcea. Îi datorăm și un desen al Cernavodei³¹.
- 23 — MOȘ NECULAI PISARUL — întocmitor de acte și jalbe la Văcăreni, cel puțin de la 1869³².
- 24 — NICOLAI — preot în Dobrogea, înainte de 1877. Slujește și la Lipnița³³.
- 25 — POPA PARASCHIV — memoria îi o păstrăm într-un colind cules în Dobrogea³⁴.
- 26 — N. PETCULESCU — învățător la Seimeni înainte de 1877³⁵.
- 27 — PÂRVAN — arhitect la construirea bisericii „Sf. Nicolae” din Tulcea înainte de 1871³⁶.
- 28 — PÎRVU TOADER — preot la Dăieni în jur de 1820³⁷.
- 29 — POPA — preot la Mirleanu, înainte de 1877³⁸.

²² Eparhia Constanța, Consiliul Episcopal, *op. și pag. cit.*

²³ Viața săceleană, 1, nr. 5 din 1931, p. 32.

²⁴ Arhivele Statului Tulcea, Fond Pretura Tulcea, dosar 2 — Agighiol.

²⁵ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei*, p. 155, 161.

²⁶ Arh. Centrale de Stat, Fond MAI, dosar 224/1878, fila 8—9, 12.

²⁷ I. N. Roman, *op. cit.* p. 9.

²⁸ Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța — Depozitul de Istorie medie, modernă și contemporană, cota 50. (Vezi și scrisoarea fraților Ioan D. Chirescu, compozitorul, Artist al poporului și Dimitrie Chirescu, general maior (r) fii ai lui Dimitrie Chirescu. Scrisoarea, autografă, se află la autorul articolului. În 1878 își spunea „Sachelariu preot Milca”.

²⁹ Memoriile lui Costache Dumitru Anton, învățător pensionar născut la Mirleanu. Pînă la predarea lui Arhivelor Statului, Filiala Constanța, caietul se află la autorul articolului.

³⁰ Arh. Stat Constanța, fond cit. dosar 153/1887 poziția 428.

³¹ *Pressa*, 11, nr. 238 din 23 nov. 1878; *Excursiune în Dobrogea*, în Anuarul pe anii 1877—1881 al Institutului V. Urechia, București, 1881, p. 9.

³² Constantin Cioroiu și Aurel Munteanu, *op. cit.*, p. 94.

³³ Eparhia Constanța, Consiliul Episcopal, *op. și pag. cit.*

³⁴ Teodor Buradă, *op. cit.*, p. 27.

³⁵ Scrisoarea autografă a fraților Chirescu, aflată la autor. Scrisoarea e din 8 IV 1974.

³⁶ Arhiva Bisericii „Sf. Nicolae” Tulcea. Registrul de venituri și cheltuieli. Din 1867 fila 12.

³⁷ D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București 1946, p. 180—181.

³⁸ Arh. Stat. Constanța, fond. cit. 134/1880—1887, fila 9. Memoriile lui Costache Dumitru Anton amintesc de un neam cu acest nume, din Mirleanu, și care au fost popi din tată în fiu.

- 30 — POPESCU GEORGE — medic în cadrul spitalelor militare otomane din Dobrogea între 11 martie 1872 și 31 martie 1877³⁹.
- 31 — STAN — preot în Dobrogea, înainte de 1854⁴⁰.
- 32 — STĂNESCU MARIN — absolvent a 4 clase în Dobrogea, cere statului român o bursă pentru Școala Macedo-Română de la București, 1869⁴¹.
- 33 — DINU POPESCU — preot în Ostrov de Constanța, cel puțin din 1864⁴².
- 34 — ȘT. POPESCU — preot în Ostrov? cu mult înainte de 1877⁴³.
- 35 — STOIAN — preot înainte de 1877. Proprietar, cu tapiu, la Ostrov⁴⁴.
- 36 — TOADER — dascăl de școală în Dobrogea la 1788. Elev al pedagogului Coridaleu⁴⁵.
- 37 — VASILE — preot la Dăieni înainte de 1877⁴⁶.
- 38 — VASILE — preot la Oltina înainte de 1877⁴⁷.
- 39 — VASILE — proprietar la Ostrov (de Constanța) înainte de 1877. Preot⁴⁸.

Publicarea acestei liste nu schimbă esențial imaginea pe care ne-o dă precedentul studiu statistic. Baza intelectualității o prezintă în continuare preoții și învățătorii, dar, pentru prima dată găsim un topograf și un medic român, precum și un desenator ale cărui desene documentare, din nefericire, nu se mai păstrează.

Sintem convinși că numărul intelectualilor români din Dobrogea chiar și numai a acelora cunoscuți nominal este mai mare. Depistarea acestora, adunarea tuturor într-un corpus de personalități e o sarcină de viitor. Îndeplinirea ei e o datorie față de Oamenii din toate timpurile.

CONTRIBUTIONS TO THE PROBLEM OF ROMANIAN INTELLECTUALS IN DOBRUDJA BEFORE 1878 — A STATISTICAL STUDY

Gh. Dumitrașcu

Summary

The author adds to a previous list of 220 Romanian intellectuals from Dobrudja — published in *Pontica* XVIII, 37 new names, found later. The great majority is represented by priests and teachers together with a topographer, a physician and a drawer.

³⁹ Stoianca Kondorova, *Osmanoturschi documente za istriota na medijinata i zdrav-copazdanoto v Dobrudja pez XIX v.* în Dobrudja, 2,85, Varna, 1985, p. 181, 184—185, 187, 191. Autoarea are unele rezerve în privința citirii numelui. În trei cazuri din patru a citit „Papasco” iar în unul din 4, „Ciocio”, nu George.

⁴⁰ Eparhia Constanța, Consiliul Episcopal, op. și pag. cit.

⁴¹ Arh. Centrale de Stat, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 147/1870, p. 167. Cererea a fost făcută de trei absolvenți: Grigore Stănescu, Simion Petrescu și Marin Stănescu. Din dosar reiese că le-a fost admisă bursa numai primilor doi.

⁴² Convorbiri didactice, Tulcea, I, nr. 8—10 din 1937 p. 40.

⁴³ Arh. Stat Constanța, fond cit. dosar 153/1887 fila 2.

⁴⁴ Loc. cit. poziția 542.

⁴⁵ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. X, București, 1897, p. 174.

⁴⁶ Georgescu Ion, în An. Dob. 13—14 din 1932—1933, p. 42.

⁴⁷ Dr. Mihai Zavergiu Teodoru, *Date asupra monografiei satului Oltina, județul Constanța* — dosar de corespondență și încercări de monografie, ca răspuns la lucrarea „Victoria de la Oltina”. Text xerografiat. Dosarul se găsește la autorul lucrării de față.

⁴⁸ Arh. Stat Constanța, fond cit., dosar 153/1887, poziția 256.